

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת נשא תשפ"ה¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

רחמנא לבא בעי

ישלימו הנשיאים את מה שיחסר. מדוע א"כ אמרו חז"ל, שהנשיאים "נתעצלו" בהבאת תרומתם למשכן? איזו עצלות היתה כאן?

נראה להסביר כך: מצד היעילות - הנהגת הנשיאים היתה אכן נכונה. הרי לא נקבע מראש מה יביא כל אחד, וא"כ היה מקום לחשוש שבסוף יחסר משהו. אלא שסוף סוף, ה' הרי לא ביקש נדיב זהב, או נדיב כסף, או נדיב אבנים. ה' בָּקַשׁ "נְדִיב לִב" (שמות לה, ה) וא"כ, מצד זה היה צריך כל אחד לרוץ מיד ולתרום מה שיכול. אם יחסר משהו - אפשר אח"כ להשלים אותו, אבל בינתיים - כל אחד צריך לרוץ ולתרום⁵. ומי שלא עושה כך, אלא ממתין ומחכה - יש מקום לחשוש שמא הדבר נובע מעצלות, ולא מחמת חשבון של יעילות. במקרה של הנשיאים, התורה מרמזת שזו אכן היתה סיבת השתהותם בהבאת נדבתם - עצלות הנובעת מחמת חסרון בנדיבות הלב⁶ (כמובן, במידה דקה מאד, כפי רום מעלתם של הנשיאים), ולכן נחסרה אות משמם - "וְהִנְשָׂאִם" כתיב⁷.

בפרשתנו, בחנוכת המשכן, תיקנו הנשיאים את מה שקלקלו, והזדרזו להביא קרבן לפני שאר בני ישראל. ומידה טובה מרובה ממידת פורענות: כשנענשו - הפסידו שתי אותיות, וכשתיקנו - זכו לפרשה ארוכה של שמונים ותשעה פסוקים ואלפי אותיות! (במדבר ז, א-ט). חוץ מהפסוקים המשותפים לכל הנשיאים, יש לכל נשיא פרשה שלמה בפני עצמה (של ששה פסוקים), שנוקבת בשמו ומפרטת את קרבנו. למרות שכל הנשיאים הקריבו את אותם הקרבנות, והיה אפשר לפרט את קרבנותיהם ואת סדר הקרבנות בלשון קצרה הרבה יותר, בכל זאת ניתנה פרשה נפרדת לכל נשיא ונשיא, מפני כבודו⁸.

ההבדל בין עושה מצוה עם "לב" לעושה בלי "לב"

עד כמה עצום הוא ההבדל בין עֲשִׂית מצוה עם "לב" לעֲשִׂית אותה מצוה בלי "לב", ניתן לראות בפרשת נח. התורה מספרת: "וַיִּשְׁתֶּן (נח) מִן הַיֵּין וַיִּשְׁכָּר, וַיִּתְּגַל בְּתוֹךְ אֶהְלֵה... וַיִּקַּח שֵׁם וַיִּפֹּת אֶת הַשְּׂמֵלָה... וַיִּלְכּוּ אַחֲרָיִת, וַיִּכְסּוּ אֶת עֲרוֹת אֲבִיהֶם" (בראשית ט, כא-כג). אומר רש"י: "אין כתיב 'וַיִּקַּחוּ', אלא וַיִּקַּח. לְמַד עַל שֵׁם, שנתאמץ במצוה יותר מיפת". לאיזה מאמץ הכוונה? הרי ללקיחת השמלה וכסויו של נח אין צורך במאמץ מיוחד! כנראה הכוונה היא ל"לב" המושקע במצוה! המעשה הוא אותו מעשה, השמלה אותה שמלה, אבל לְשֵׁם יותר אכפת כבודו של אביו, והוא עושה את המצוה עם יותר "לב". אמנם גם לְיִפֹּת אכפת, וגם הוא התאמץ, אבל שֵׁם "נתאמץ במצוה יותר", ולכן נקראת הפעולה על שמו, כאילו רק הוא עשה.

והנה, כשנח מתפכח מיינו, הוא מברך את שם ויפת על מה שעשו. כיון ששניהם התאמצו בַּמְצוּה, לא היינו מצפים שיהיה הבדל גדול בין הברכות שיקבל כל אחד מהם. אולי לְשֵׁם מגיעה ברכה קצת יותר יפה משל יפת, אבל לא יותר מכך. ובכל זאת, מיד

טעות הנשיאים בנדבת המשכן, ותיקונה בחנוכת המזבח

התורה מספרת בפרשתנו: "וַיְהִי בַיּוֹם פְּלוֹת מִשֶּׁה לְהִקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן, וַיִּמָּשַׁח אֹתוֹ וַיִּקְדֹּשׁ אֹתוֹ וְאֶת כָּל כְּלָיו, וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּל כְּלָיו, וַיִּמָּשְׁחֵם וַיִּקְדֹּשׁ אֹתָם" (במדבר ז, א). מיד באותו יום מופיעים נשיאי השבטים ומוסרים נדבה למשכן: "וַיִּקְרִיבוּ נְשִׂאֵי יִשְׂרָאֵל... שֵׁשׁ עֶגְלֹת צֶבֶד וְשֵׁנֵי עֶשְׂרֵי בָקָר... וַיִּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: קַח מֵאֹתָם, וְהָיוּ לְעֹבֵד אֶת עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד, וְנִתְּתָה אוֹתָם אֶל הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ" (שם, ב-ה). הקב"ה מצוה את משה לקבל את נדבת הנשיאים, ולמסור אותה אל הלוויים, לצורך נשיאת המשכן בעת המסעות.

מיד אחר כך - וגם זה קרה ביום הקמת המשכן - באים הנשיאים עם נדבה נוספת: "וַיִּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת חֲנֻפֹּת הַמִּזְבֵּחַ בַּיּוֹם הַמָּשָׁח אֹתוֹ, וַיִּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֶת קֶרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ" (שם, י). מסביר רש"י: "לאחר שהתנדבו העגלות והבקר לשאת המשכן, נשאם לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו". הנשיאים מצדם מוכנים להקריב את נדבתם לחנוכת המזבח כבר באותו יום, כולם יחד. אבל ה' מצוה את משה: "נְשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נְשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם וַיִּקְרִיבוּ אֶת קֶרְבָּנָם לְחֻנֻּפֹּת הַמִּזְבֵּחַ" (שם, יא). לא כולם יקריבו יחד, אלא בכל יום יקריב נשיא אחד².

מה הסיבה לזריזות זו של הנשיאים, לבוא ולנדב עגלות וקרבנות למשכן מיד ביום הקמתו? הרי כשאוספים תרומות למלאכת המשכן, הנשיאים מגיעים דוקא בסוף, אחרי כולם. תחילה נאמר "וַיָּבִיאוּ כָל אִישׁ אֲשֶׁר נִשְׂאוֹ לְבֹו, וְכָל אֲשֶׁר נָדְבָה רִחוּ אֹתוֹ הִבִּיאוּ אֶת תְּרוֹמַת ה' לְמִלְאכַת אֹהֶל מוֹעֵד... חָח וְנָנִים וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל כְּלֵי זָהָב... תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים" ועוד (שמות לה, כא-כו), ורק אח"כ נאמר שגם הַנְּשִׂאִים הִבִּיאוּ אֶת אֲבִנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אֲבִנֵי הַמַּלְאִים לְאַפֹּד וְלַחֹשֶׁן" (שם, כז). וא"כ צריך להבין, "מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה, ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה"? (רש"י במדבר ז, ג).

עונים על כך חז"ל: במלאכת המשכן "אמרו הנשיאים, יתנדבו צבור מה שמתנדבין, ומה שמחסירים - אנו משלימין אותו. כיון שהשלימו צבור את הכל... אמרו הנשיאים: מה עלינו לעשות? הִבִּיאוּ אֶת אֲבִנֵי הַשֹּׁהַם וגו'... ולפי שנתעצלו מִתְּחִלָּה, נחסרה אות מִשְׁמָם" (רש"י שם, וכן בשמות לה, כז). "וְהָיוּ אֵם הִבִּיאוּ אֶת אֲבִנֵי הַשֹּׁהַם" כתיב - חסר יו"ד^{3,4}. "לכך התנדבו כאן תחלה" (רש"י שם ושם).

וצריך להבין: מה לא היה טוב במה שעשו הנשיאים? הרי כל אחד מישראל הביא למלאכת המשכן מה שלבּו חפץ, בלי תכנון ובלי סדר, ובאמת היה מקום לחשוש שמא יחסר משהו, (כפי שבאמת היה, שלא הביאו אבני שהם ואבני מלואים, שהיו יקרים מאד, והיחידים לא יכלו להביאם, והביאום הנשיאים). הרבה יותר יעיל אפוא, שבני ישראל יביאו תחילה כל מה שינדב לבם, ולבסוף

השמים". והעושה שלא לשמה - מגיע עד השמים, אבל אינו מורשה להכנס לשם. הגיע עד השמים - ושם הוא נעצר!
 "לשמה" - זהו "כרטיס הכניסה" שבאמצעותו ניתן "להכנס" לשמים. ומי אינו זקוק לכרטיס כניסה לשם? הרי המסילת ישרים מסביר (בפרק א'), שהאדם לא נברא עבור מצבו בעוה"ז, אלא עבור מצבו בעוה"ב. כל אחד זקוק א"כ לכרטיס לשמים! וא"כ, על כל אחד לדעת, שה"לשמה", ה"לב" - זהו הכרטיס היחיד שבאמצעותו ניתן להכנס לעוה"ב.

שני חנוונים - שתי כוונות

הגה"צ רבי שלום שברון זצ"ל אמר משל יפה, שיש בו להבהיר, כיצד יכול ה"לב" שמשקיע אדם במעשה מסוים, לשנות את ערכו מן הקצה אל הקצה. משל לשני חנוונים שמוכרים סחורה זהה באותו מחיר. האחד, כל מטרתו לתת לכל יהודי כל טוב - חלות ובשר ודגים ועוד. אלא מאי? אם רק יחלק בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב ושאר מוצרים, לא יוכל להמשיך לאורך זמן בנתינתו, שכן לא יהיה לו ממנה לחדש את המלאי, וגם לא יהיה לו ממה להתקיים כדי שיוכל לשרת את הלקוחות. ממילא מוכרח הוא לעסוק גם ב"לקיחה", ולקחת כסף מן הקונים. לעומתו, הסוחר השני, כל מטרתו לקחת כסף מן הבריות. ואולם אם רק יתלה שלט על חנותו: "כאן מקבלים כסף", ספק גדול אם יהיה מי שיכנס לחנותו. הוא מוכרח אפוא לספק סחורה לאנשים כדי שיאותו להעניק לו מכספם.

שני חנוונים אלו פועלים באותו אופן, נותנים סחורה ולוקחים עבורה כסף, ובכל זאת רב ההבדל ביניהם. אצל האחד גם הלקיחה אינה אלא נתינה, כי אינה אלא "היכי תמצוי" שיוכל להמשיך ולתת, ואצל השני גם הנתינה אינה אלא לקיחה, כי נתינתו אינה אלא "היכי תמצוי" כדי לקחת מאנשים את כספם. ועל כן, אצל האחד מביא המסחר לדבקות בקב"ה, שהרי הוא מתדמה לקב"ה, שגם הוא רק נותן ולא לוקח, ואילו אצל חברו, אותו מסחר עצמו, אינו מביא אלא לריחוק מן הקב"ה, שהרי כל כולו לקיחה, היפך ממידותיו של הקב"ה⁹. אי אפשר לשים אותו בעולם הבא בשביל זה, כי עוה"ב פירושו דבקות בקב"ה, ואדם זה רחוק מהקב"ה מרחק רב. מסתמא יקבל איזה שכר בעוה"ז, כסף, או משהו אחר, שהרי סוף סוף עסק בסיפוק צרכיהם של יהודים, אבל עוה"ב לא מגיע לו בעד זה. הלב שלו הוא לב של לקיחה, לא לב של נתינה¹⁰.

בקשת חיי עוה"ב בתפלה - האין זו בקשת פרס?

ראינו עד כמה חשוב שמעשי האדם יהיו עם "לב". לשם עבודת ה', ולא כדי להשיג איזו תועלת לעצמו. חז"ל אף אומרים: "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הווי כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס" (אבות פ"א מ"ג). כלומר: גם כוונה להשיג ע"י מעשה המצוה תועלת רוחנית כלשהי, היא חסרון ב"לשמה".

והנה, אנו מבקשים בכל יום: "ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי עוה"ב". וכן בברכת המזון אנו מבקשים: "הרחמן הוא יזכנו לימות המשיח ולחיי העוה"ב". כיצד מבקשים אנו בקשות כאלו? האם אין זו בקשת פרס? בשלמא ימות המשיח, אפשר להסביר שאנו מבקשים אותם כדי שזוכה לעבוד בהם את ה' במצוות שאין לנו היום, כפי שמסביר הרמב"ם, שבזמן מלך המשיח יחזרו כל המשפטים להיות כפי שהיו מקודם,

מתברר שההבדל ביניהם הוא גדול מאד. לאיזו ברכה זוכה יפת? - "יפת אלקים ליפת" (שם, כז) - שה' ירחיב את גבולו של יפת (עי' אונקלוס ורש"י שם). ברכה יפה מאד. יפת מקבל את אירופה, את אמריקה, את אוסטרליה, גם הדולרים והיורו והפרנקים שנמצאים שם - כולם של יפת!

ומה מקבל שם? - "יפת אלקים ליפת, וישפן באֶהֱלִי שם". השכינה תשפן באהליו של שם. יפת קבל שטח עצום, אמריקה אירופה ואוסטרליה, ושם קבל רק חמש מאות אמה על חמש מאות אמה של הר הבית, ובכל זאת, כל השטחים שקבל יפת אינם שקולים כנגד השטח הקטן שקבל שם. למה? כי רק באותו שטח קטן שורה השכינה, וענין זה שוה כנגד כל העוה"ז שמקבל יפת.

חז"ל מציינים גם הבדל נוסף בין השכר שקבל שם לשכר שקבל יפת. שם - "זכו בניו לטלית של ציצית, ויפת - זכה לקבורה לבניו, שנאמר: 'וְהָיָה בְיוֹם הַהוּא אֶתֶּן לְגוֹג מְקוֹם שֵׁם קֶכָּר בְּיִשְׂרָאֵל... וְקָבְרוּ שֵׁם אֶת גּוֹג וְאֶת כָּל הַמּוֹנֶה' (יחזקאל לט, יא)" (רש"י בראשית ט, כג). שם ויפת זוכים אמנם שניהם לשכר שיש בו ענין של כיסוי, כנגד הכיסוי שכיסו את אביהם, ואולם מהו הכיסוי שזכה בו כל אחד מהם? זה זוכה לטלית של ציצית, השקולה כנגד כל המצוות כולן, ושכל הזריז בה זוכה ומקבל פני שכינה (מנחות מג, ב), ואילו יפת זוכה גם הוא לכיסוי, אבל לאיזה כיסוי? כיסוי של קבורה - שגוג ומגוג יזכו להקבר, במהרה בימינו. זה זוכה למצוה, וזה זוכה לקבר.

אבל שם מקבל גם דבר נוסף: "כְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי שֵׁם" (בראשית שם, כז). "אֱלֹהֵי שֵׁם יִיפֹת" לא נאמר, רק "אֱלֹהֵי שֵׁם". הקב"ה מִיַּחַד את שמו רק על שם, לא על יפת. שם הוא האדם הראשון בתורה שה' מִיַּחַד עליו את שמו. דורות אח"כ ה' נקרא גם "אלקי אברהם, אלקי יצחק ואלקי יעקב" (שמות ג, ו), אלקי אליהו (מל"ב ב, יד), ואלקי דוד (שם כ, ה), אבל האדם הראשון שמצאנו בו שֵׁשֶׁם ה' מתיחד עליו הוא שם. [אולי משום כך נקרא שמו "שם", כי הוא הראשון ששם ה' מתיחד עליו].

זהו ההבדל בין שכרו של מי שמתאמץ במצוה יותר, לשכרו של מי שמתאמץ בה פחות; בין זה שמקיימה עם "לב", לזה שמקיימה עם פחות "לב". גם יפת עשה את אותה מצוה שעשה שם, אבל עם פחות "לב", ולכן, לעומת השכר שמקבל יפת, שהוא גשמי ובר חלוף, מקבל שם שכר רוחני, שהוא בעל ערך נצחי לעולמי עולמים: "ישפן באֶהֱלִי שם" - השראת שכינה.

עד שמים ומעל השמים

חז"ל אמרו: "כתיב: 'כִּי גָדַל עַד שָׁמַיִם חֶסֶדְךָ' (תהלים נו, יא), וכתיב: 'כִּי גָדוֹל מֵעַל שָׁמַיִם חֶסֶדְךָ' (שם קח, ה). הא כיצד? כאן בעושיין לשמה, וכאן בעושיין שלא לשמה" (פסחים נ, ב). מי שעושה לשמה, זוכה לחסד מעל השמים. מי שעושה שלא לשמה, זוכה גם הוא לחסד ה', אבל רק עד שמים. לא מעל השמים.

הסביר פעם חכם אחד: מהו "עד שמים" ומהו "מעל שמים"? - משל לשנים שהפליגו באניה לאמריקה. שניהם נוסעים באותם תנאים: אותה מחלקה באניה, אותן הארוחות ואותם הבילויים. מגיעים לנמל באמריקה. הפקיד בודק את הדרכונים. דרכון אחד נמצא תקין, ובעליו מורשה לרדת מן הספינה אל היבשה. הדרכון השני נמצא בלתי תקין, ובעליו נשלח בחזרה לארץ מוצאו. זהו ההבדל בין "עד השמים" ובין "מעל השמים". העושה לשמה - מגיע עד השמים ומורשה להכנס. ממילא נהיה גם "מַעַל

לתת לנו היא חיי עוה"ב (חוץ מן הטובות הרבות שהוא מעניק לנו כאן בעוה"ב). וא"כ, אם מתפללים אנו שנזכה לחיי העוה"ב, הרי מתפללים אנו בזה שיתמלא רצונו של הקב"ה, שהרי הוא רוצה להיטיב לנו. וא"כ, אם אדם מכוין בתפלתו, שרצונו לזכות לחיי העוה"ב לא רק עבור עצמו אלא גם כדי שתתקיים ע"י זה כוונת הבורא בבריאה, אין זה "כעבדים המבקשים את הרב על מנת לקבל פרס", אלא כעבדים המבקשים פרס כדי לשמש את הרב, שתתמלא כוונתו בבריאה, והרי זו עבודת ה' מעולה (עי' "רוח חיים" עמ"ס אבות פ"א סוף מ"ג¹⁴). זוהי אפוא כונת בקשתנו, "שנזכה... ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העוה"ב". לא בקשת שכר יש כאן, אלא עבודת ה' צרופה: בקשה למילוי רצונו של הבורא בבריאה. אם משהו יאמר, "אני מוותר על ימות המשיח", או "עולם הבא אינו מעניין אותי", הרי הוא בועט במתנה שה' נתן לו. זוהי פגיעה חמורה בכבוד המלך. ממילא, כשאנו מבקשים לירש טובה וברכה לשני ימות המשיח וחיי עולם הבא, אנו מבקשים בזה שיתרבה כבוד שמים, שנהיה ראויים לכך שתתקיים על ידינו שאיפתו של הקב"ה, להטיב לנו ולזכות אותנו בחיי העולם הבא¹⁵.

גם "שלא לשמה" הוא חשוב!

צריך לדעת, שלמרות כל מה שדברנו על "לשמה", אין לבטל גם את ה"שלא לשמה". לא לחשוב ש"שלא לשמה" אינו שוה כלום. הרי חז"ל אמרו: "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה" (סוטה מז, א). הרי שגם ל"שלא לשמה" יש ערך. אמנם יש שאמרו, שהכוונה בזה היא, שמותר לעסוק בתורה ובמצוות שלא לשמה, רק מתוך כוונה שמתוך ה"שלא לשמה" יבוא "לשמה" (כן דעת הג"ר חיים מוולוז'ין בפירושו למס' אבות פ"א מ"ג), אך לענ"ד קשה לפרש כן¹⁶. שהרי הגמרא (שם) הביאה ראייה לכך שמתוך שלא לשמה בא לשמה, מבלק מלך מואב, שהקריב ארבעים ושנים קרבנות, ובשכר זה זכה ויצאה ממנו רות שיצא ממנה שלמה שהקריב אלף עולות ביום אחד. והנה, בלק ודאי לא חשב באותה שעה שהוא מקריב "שלא לשמה" כדי לזכות להגיע ל"לשמה". כל מחשבתו היתה רק שיצליח ע"י קרבנותיו לקלל את ישראל ולאבדם מן העולם ח"ו. ואעפ"כ אומרת הגמרא, שמתוך ה"שלא לשמה" שלו, יצא "לשמה" (בשלמה המלך שיצא ממנו). משמע, שבכל אופן שעושה את המצוה שלא לשמה, יבוא ע"י זה ל"לשמה". בלק עצמו לא יושב אמנם בעוה"ב, מסתמא יושב בגהנם, אבל בכל זאת, יוצא ממנו מי שבנה את ביהמ"ק, יוצא ממנו משיח במהרה בימינו, הכל מתוך אותו "שלא לשמה" של ארבעים ושנים קרבנות שהקריב. הרי שגם ב"שלא לשמה" משיגים השגות גבוהות. אלא שב"לשמה" משיגים הרבה יותר. רחמנא לִפָּא בעי! וכפי שראינו, רק עם לב אפשר לקנות עולם הבא. אמנם גם "שלא לשמה" הוא חשוב, אבל כרטיס כניסה לעולם הבא קונים רק עם "לב".

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

"מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה" (הלכ' מלכים פ"א ה"א). אבל עוה"ב? בעוה"ב כבר אין מצוות! מדוע מבקשים אנו חיי עוה"ב? וכי אין זו בקשת פרס עבור עבודתנו?

אפשר לומר, שכוונת תפילה זו איננה להתפלל עצמו, אלא כל אחד מתפלל על חברו. אני עצמי עובד שלא על מנת לקבל פרס, ורק על שאר היהודים אני מתפלל שיזכו לירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העוה"ב. כונה כזו איננה כבר בכלל עבודה "על מנת לקבל פרס", אלא בכלל אהבת ישראל, כי כשם שצריך אני להתפלל על חברי שיהיה לו טוב בגשמיות, כך צריך אני להתפלל שה' יתן לו את הדברים הטובים באמת - ימות המשיח וחיי עוה"ב. אבל למעשה לא נראה שזהו הפשט בתפלה זו. בפשטות, כל אחד מתפלל כאן גם על עצמו, שגם הוא יהיה מאלה שמגיעים לשני ימות המשיח ולחיי העוה"ב. ועל כן נראה לבאר את הענין באופן אחר: התוספות אומרים (עבודה זרה יט, א ד"ה על מנת), שכל האיסור לעבוד את ה' על מנת לקבל פרס, הוא רק אם עושה בזה כעין תנאי כפול, היינו שמכוין בלבו: אם אקבל פרס - מה טוב; ואם לא אקבל, הריני מתחרט על כל המצוות שאעשה¹¹. אבל אם אינו עושה תנאי כזה, וגם על הצד שלא יקבל פרס הוא אינו מתחרט על המעשים הטובים שעשה, אלא שמכל מקום הוא עובד כדי לזכות בפרס, אין זה בכלל "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס". לפי שיטה זו ניחא מה שאנו מתפללים "ונזכה... לחיי העולם הבא", שהרי איננו עושים תנאי, שאם לא נזכה ח"ו לחיי טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העולם הבא, אנו מתחרטים ח"ו על כל הנעשה. אנו רק מתפללים, שלכתחילה רוצים אנו לזכות ע"י עבודתנו לחיי העוה"ב.

אבל אולי מותר לומר בזה גם הסבר אחר: אם משהו נותן לי מתנה, תתכננה שתי סיבות מדוע ארצה לקבלה ממנו: א' המתנה מוצאת חן בעיני, ואני מעוניין בה עבור עצמי. ב' היות שהנותן מעוניין לכבדני, גם אני רוצה לכבדו בכך שאקח מידו את המתנה, ואסייע לו למלא את רצונו להעניק לי את מתנתו. והנה, בעוד שבאופן הראשון קבלת המתנה אכן מוגדרת כ"קבלה", הרי שבאופן השני קבלת המתנה איננה רק "קבלה", אלא יש בה גם "נתינה", כיון שהקבלה לא נעשית לצורך עצמי, אלא כדי לעשות נחת רוח לנותן המתנה, וכדי לכבדו. [ויש לציין, שגם בהלכה - ולא רק במישור המוסרי - נחשבת קבלה כזו כנתינה. הגמרא הרי מביאה, שלמרות שבקדושי אשה צריך שכסף הקדושין ינתן מהאיש לאשה ולא להפך, ואם נתנה אשה לאיש מנה ואמר לה 'הא' לך מנה ואתקדש לך' אינה מקודשת, מכל מקום, אם היה המקבל אדם חשוב - הרי היא מקודשת. והטעם לזה הוא, "דבהיהא הנאה דקא מקבל מתנה מינה, גמרה ומקניא ליה נפשה" (קדושין ז, א). כלומר, במה שקיבל אותו אדם חשוב את מתנתה של האשה, קבלה גם האשה הנאה וכבוד, שאדם חשוב כזה הסכים לקבל ממנה מתנה, ובהנאה זו שקבלה האשה מן האיש יכולה האשה להתקדש לו, אם יאמר לה שמקדש אותה בזה. הרי שלא תמיד הלקיחה היא לקיחה בלבד, אלא יש פעמים שהלקיחה טומנת בחובה גם נתינה מצידו של המקבל אל הנותן¹²].

והנה, הקב"ה רוצה להעניק לנו טובה. כל בריאתו אותנו לא היתה אלא כדי להיטיב עמנו¹³, והטובה הגדולה ביותר שהוא רוצה

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' 1].

ק"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].
הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת נשא: "לעבד ולמלא" (במדבר ד, כד) ⇔ "ויקח משה את העגלת ואת הקר ויתן אותם אל הלויים" (שם ז, ו). (אמנם פסוק זה רחוק הרבה מסוף הפרשה, אבל אחרי ים חזרות רבות של פסוקי קרבנות הנשיאים, ואם נתעלם מחזרות אלו, נמצא שהפסוק קרוב לסוף הפרשה).
קשר נוסף: "אשר על המשכן ועל המזבח סביב" (שם ד, כו) ⇔ "זאת חנכת המזבח" (שם ז, פד).
קשר נוסף: "לעבד עבדה באהל מועד... ונשאו את יריעת המשכן ואת אהל מועד... ואת מסך פתח אהל מועד" (שם ד, כג-כה) ⇔ "ובבא משה אל אהל מועד" (שם ז, פט).

2. עי' הערה 8 למה צוה ה' כך, ולא נתן שיקריבו כולם יחד ביום הראשון.

3. מה שכתב רש"י "נחסרה אות משמם", ומשמע שרק **אות אחת** נחסרה - כן מפורש במדרש: "הנשיאים שנתעצלו, חיסר **אות אחת** משמם, שכן כתיב והנשאים, **חסר יו"ד**" (במדבר"ר יב, טז). וצ"ב, הרי **שני** יודין נחסרו כאן, ולא רק אחת! ותיירצו בזה, שרק אות יו"ד **הראשונה** נחסרה משמם, אבל היו"ד השניה היא מלשון רבים, ואינה חלק מתיבת "נשיא", ולא חשיב שנחסרה אות מ"שמם". וגם מצינו בעוד מקומות שיו"ד זו נשמטה, כגון בפסוק: "ולישמעאל שמעתי... שנים עשר ג' ש' יא' ס' ילדי ונתתיו לגי' גדול" (בראשית, יז, כ); וכן "אלה הם בני ישמעאל ואלה שמותם... שנים עשר ג' ש' יא' ס' לאמתם" (שם כה, טז); וכן: "ותעמלנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני ה' ג' ש' יא' ס' וכל העדה" (במדבר טז, ב); וגם על הנשיאים שבפרשתנו - אחרי שכבר תקנו מה שפגמו (כפי שיבואר להלן) - נאמר: "ויקריבו הנשיאים את חנכת המזבח ביום המשח אתו, ויקריבו ה' ג' ש' יא' ס' את קרבנם לפני המזבח" (שם ז, י). הרי שהיו"ד הראשונה נשלמה, כיון שתקנו מה שפגמו, אך היו"ד השניה (של לשון רבים) עדין חסרה. ומוכת שיו"ד זו אינה קשורה לעניינו.

4. ומה שנחסרה מהם דוקא אות יו"ד, ביאר הכלי יקר (שמות לה, כז), "כי רק אות זה מן השם הגדול היה חקוק בשמם, ולכן אותה לקח ה' מהם, לומר: אין כאן מקומו".

5. ויש להעיר, שלדעת הרמב"ן (שמות כה, ט) היה ציווי מיוחד במשכן לבנותו בזריות ובחריצות. [וכן משמע ברש"י (שם לא, יג ד"ה אך), שהיה ענין מיוחד במלאכת המשכן להיות "רדופין וזריזין" בבנייתו, עד שמפני זה היתה התורה צריכה להזהיר, שלא לדחות את השבת מפני כך]. ומסתבר שגם בתרומת המשכן היה ענין זה, לתת אותה בזריות. וללא שהיות. וכנראה שהטעם לזה הוא, על פי מה שבאר כאן הרב שליט"א, דעיקר תרומת המשכן לא היה התרומה עצמה, אלא הלב שבתרומה. והלב הרי נמדד גם על פי מידת הזריות שבה האדם עושה את הדבר.

6. אמנם הרגשה של "כבודות אברים" הנרגשת לאדם בבואו לעסוק בדבר מצוה היא סימן טוב לאדם, ומעידה על כך שרצונו לעסוק במצוה נקי מנגיעות שמקורן ביצר הרע [עי' ביאור הגר"א על הפסוק "ויתרא פי מתאמצת היא ללכת אתה" (רות א, יח)], אך בכל זאת אדם צריך להתגבר על כבודות זו, ולעסוק במצוה בזריות. והפך הזריות - היא העצלות (עי' מסילת ישירים פ"ט).

7. במדרש מובא, שמשה רבינו לא נדב כלום למלאכת משכן (ויק"ר א, ו). וביאר רבי אברהם בן הגר"א, שהסיבה לכך היתה, כי עיקר הנדבה למשכן היתה נדבת הלב, כפי שנתבאר כאן בדברי הרב, ואצל משה לא היה שייך ענין נדבת הלב, לפי שנדבת לב שייכת רק במי שיש לו לעצמו ולבו מנרב לתת משלו, ואולם משה היה כל ימיו דבוק בהש"ת, ומה שהיה לו לא החשיבו כשלו אלא של הש"ת, לפיכך לא היה יכול משה לנדב משלו למלאכת המשכן.

8. ונראה שטעם זה צוה ה' "נשיא אהרן ליום נשיא אהרן ליום יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח", ולא יקריבו כולם יחד. דמפני חשיבותו של כל נשיא וחשיבות קרבנותיו יחדיה התורה יום מיוחד לכל אחד מהם, [וכענין שמצינו "אין חותמין בשתיים" (ברכות מט, א), ו"אין עושין מצוות חבילות חבילות" (שם), והיינו דמשום חשיבות וכבוד המצוה ראוי לייחד לכל דבר ברכה בפני עצמה ולכל מצוה כוס בפני עצמו, ולא לכללם יחד עם מצוות נוספות].

9. יסוד זה מובא כבר ברמב"ן, שדן בשאלה הידועה, מדוע נענשו המצרים על שנשתעבדו בישראל, הרי השעבוד נגזר עליהם כברית בין הבתרים, וא"כ לא עונש מגיע למצרים אלא שכר על שנעשו שלוחי ה' להוציא את גזרתו אל הפועל. ותי' הרמב"ן, שהמצרים נענשו מפני ששעבדו את ישראל מחמת שנאה ורשעות, ולא כדי לקיים את גזרת ה', ואילו היו משתעבדים בישראל ככוונה טהורה להוציא את גזרת ה' אל הפועל, לא היו נענשים אלא אדרבה לזכות היה נחשב להם, והיו מקבלים על זה שכר (עי' רמב"ן בראשית טו, יד). הרי שאותה פעולה עצמה - ההשתעבדות בישראל - יכולה להחשב לעברה ויכולה להחשב למצוה, כפי כוונת העושה.

ועי' גם אגרות חזו"א (ח"ב סי' צ') שכתב: "יקרה לפעמים, אשר מעשה בעלת צורה אחת תפרד לשתי מעשיות נפרדות, האחת מן הטובות והאחת מן הרעות, ואשר לפי מחשבתו של העושה ישוב משפטן, אם לעקל אם לעקלקלות". ועי' הדוגמא שם שהביא לזה.

10. ולפעמים יש בזה גם נפ"מ להלכה - עי' שו"ע (אור"ח סי' ל"ח ס"ח) שכתב: "כותבי תפילין ומזוזות, הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים, פטורים מהנחת תפילין כל היום", כי העוסק במצוה פטור מן המצוה. וכתב שם המשנ"ב, שפטור זה הוא אף כשמרויחים בזה ממון. ומ"מ כתב לגבי התגרים: "ודוקא אם עיקר כוונתם כדי להמציא למכור למי שצריך להם. אבל אם עיקר כוונתם רק להשתכר - לא מיקרי עוסק במצוה", והפטור שהזכיר השו"ע לא נוגע אליהם. הרי ששני תגרים עושים את אותו מעשה, ומ"מ הבל הכוונות ביניהם גורם גם להבדל בדיון ביניהם, האם חל עליהם דין "עוסק במצוה פטור מן המצוה" או לא.

11. וסבירי מרנן בעלי התוספות כדעת הרמב"ם (הלכ' אישות פ"ו הי"ח), שלשון "על מנת" משמעו תנאי כפול.

12. ועי' שו"ע (אור"ח סי' רכ"ג ס"ה) ומשנ"ב (שם ס"ק כ"א), שלא רק בנתינת מתנה לאדם חשוב יש הנאה למקבל, אלא גם בנתינת מתנה לאדם שאינו חשוב יש הנאה למקבל. [אלא שבנתינת מתנה לאדם שאינו חשוב, אין בהנאה שיש לנותן שווה פרוטה, ולכן א"א לאשה להתקדש בהנאה זו אלא כשנותנת מתנה לאדם חשוב (הר"ן בקדושין שם). ועי' קצוה"ח סי' קצ"ס סק"ד, ורעק"א בחידושי על שו"ע יו"ד סי' ק"ס על ה"ט"ו סק"ח]]. ומ"מ, במישור המוסרי והערכי, אין המקבל מוגדר כ"נותן" אלא כשמתכוין בקבלתו לשמח ולכבד את הנותן. אבל כשהמקבל מקבל את המתנה רק לתועלת עצמו, וכלל אינו חשוב ומתכוין לשם הנאת הנותן - אין המקבל נחשב "נותן", אלא "מקבל" בלבד.

13. כפי שביארו האר"י ז"ל ("עץ חיים" ריש שער הכללים) הרמח"ל ("דעת תבונות" מהד' הגה"צ רבי חיים פרידלנדר זצ"ל סי' ט"ז-י"ח) וכל המקובלים, שזו היתה כוונת ה' בבריאה. [ועכ"פ, כבר הדגיש הרמח"ל בדבריו, שביאור זה אינו מתיימר להיות הביאור המלא והאמיתי בכוונת הבריאה, אלא רק "מה שנוכל [אנו] להשיג בענין זה" (שם סי' י"ח)].

14. וכבר מובא ענין זה באריכות בספר החינוך (מצוה ת"ל). ועי' "בית הלוי" על התורה (פרשת וישלח ד"ה כי ירא), שזהו שאמר חז"ל "שכר מצוה - מצוה" (אבות פ"ד מ"ב). היינו, שהשכר שאנו מקבלים עבור מעשה המצוות, הוא עצמו מצוה, "כי כן הוא רצונו ית' להטיב לו, ומקבל על זה שכר בפני עצמו". [וכן להפך, "שכר עבירה - עבירה" (אבות שם). היינו, "דהעונש המגיע לאדם עבור העבירה, הוא בעצמו ג"כ עבירה בפני עצמו. דאחר שרצון הבורא להטיב לישראל, וזה גרם במעשיו שיענשו, ויעשה עמו ההיפוך מרצונו, נמצא מגיע לו עונש עבור העונש"]. ועי' דברים קרובים לזה ב"דברי סופרים" (לרבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל, אות ד').

15. יש מי שבאר, שזהו מה שנאמר, "וַיֵּךְ דָּן הַתְּהִי לָנוּ כִּי נִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאֲשֶׁר צֻוֵּנוּ" (דברים ו, כה). היינו, דע"י שאנו שומרים את מצוות ה', אנו כביכול נותנים צדקה לקב"ה, שע"י זה הוא יוכל להטיב לנו כרצונו.

גם מבוארים לפי זה דברי רש"י על הפסוק "כִּי יִדְעִיתִי לִמְעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת אֲחֵרֵי וְשִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צִדְקָה וּמִשְׁפָּט, לִמְעַן יִבְרָא ה' עַל אֲבֹרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עֲלֵינוּ" (בראשית יח, יט). דפירש רש"י, כי ידעתי - לשון חיבה. ולמה ידעתי, למען אשר יצוה, לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי. למען הביא - כך הוא מצוה לבניו, שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. וקשה, וכי חנין אברהם את בניו לשמור דרך ה' שלא לשמה, כדי שיביא ה' עליהם את ההבטחות הטובות שהבטיח לו? ! ולפי מה שנתבאר כאן בשיחה, הענין מובן היטב.

16. וגם ברמב"ם (פ"י מהלכ' תשובה ה"ה) לכאורה לא משמע כהגר"ח, ע"ש היטב. ויש לתרץ.